

Abbasi Şairi Ebû Firâs'ın Şiirlerinde Hikmet

Adnan Arslan | 0000-0002-3989-6612 | adnan.arslan@bilecik.edu.tr

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı,
Bilecik, Türkiye

ROR ID: 00dzfx204

Öz

İnsanların kişisel özellikleri olduğu gibi toplumların da kültür denilen kendilerine özgü değer yargıları ve alışkanlıkları vardır. Kültür, geçmişin yükünü taşır ve gelecek kuşaklara da gebe olur. Arapların, kendi kültürlerini bir kuşaktan diğerine aktarmak için başvurdukları en güçlü vasıta şiirleridir. İslam öncesi dönemden bugünlere kadar Arapların savaşlarda gösterdikleri kahramanlıklar, övgüye layık gördükleri kişiler, korunması için özen gösterdikleri ahlaki değerler, ölen kişiye yakılan ağıtlar, bir sevgili için söylenebilecek en güzel sözler vb. pek çok kültürel birikim bugünlere şiir yoluyla aktarılmıştır. Bu itibarla, kültürel birikimin bir hazinesi yahut arşivi olması bakımından şiir Arapların divanı haline gelmiştir. Onların şiir kaydıyla nesilden nesle aktararak muhafaza etmek istedikleri değerlerden birisi de hikmetli sözlerdir. Gözlemlerini ve hayat tecrübelerini çoğu zaman ikna edici teşbihlerle tek bir beyitte ifade etmek Arap şiirinde sanatsal bir gelenektir. Kasidenin garaz denilen teması mersiye, methiye hatta gazel de olsa ara ara hikmetli sözler serpiştirmek yahut şiire bilgece bir hayat tecrübesiyle hatime vermek estetik bir ölçü olarak kabul edilmiştir. Bu çalışmada Abbasi dönemi şairlerinden Ebû Firâs'ın (ö. 357/968) işbu hikmet içerikli şiirleri muhteva ve edebî sanatlar açısından incelenmiştir. Çoğunluğunu methiyelerin oluşturduğu divanından seçilen hikmet beyitlerinde şairin ne denli üslup sahibi olduğu tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Arap dili ve Belagatı, Abbasi şiiri, Ebû Firâs, Hikmet, Divan

Atıf Bilgisi

Arslan, Adnan. "Abbasi Şairi Ebû Firâs'ın Şiirlerinde Hikmet". *Trabzon İlahiyat Dergisi* 10/1 (Haziran 2023), 45-60.

<https://doi.org/10.33718/tid.1252203>

Geliş Tarihi	: 17.02.2023
Kabul Tarihi	: 18.05.2023
Yayın Tarihi	: 30.06.2023
Değerlendirme	: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	: Yapıldı -iThenticate
Çıkar Çatışması	: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman : Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans : Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Wisdom in the Poems of the Abbasid Poet Abū Firās

Adnan Arslan | 0000-0002-3989-6612 | adnan.arslan@bilecik.edu.tr

Bilecik Şeyh Edebalı University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Rhetoric, Bilecik, Türkiye

ROR ID: 00dzfx204

Abstract

Just as people have personal characteristics, societies also have their own value judgments and beliefs called culture. Culture carries the burden of the past and is pregnant with future generations. The most powerful tool used by Arabs to transfer their own culture from one generation to another is their poetry. Arabs from the pre-Islamic period to today; The heroism they showed in wars, the people they deem worthy of praise, the moral values they took care to protect, the laments for the deceased, the most beautiful words that can be said for a lover, etc. many cultural accumulations have been transferred to today through poetry. In this respect, poetry has become the Diwan of the Arabs in terms of being a treasure or archive of cultural accumulation. Wise words are one of the values they want to preserve by transferring them from generation to generation with a record of poetry. It is an artistic tradition in Arabic poetry to express observations and life experiences in a single couplet, often with convincing similes. Even if the theme of the eulogy, called grudge, is an elegy, eulogy or even a ghazal, it has been accepted as an aesthetic standard to sprinkle wise words from time to time or to give the poem to the poem with a wise life experience. In this study, the poems of Abū Firās (d. 357/968) one of the poets of the Abbasid period, with this wisdom were examined in terms of content and literary arts. It has been discussed how much style the poet has in the wisdom couplets chosen from his diwan, most of which consists of eulogies.

Keywords:

Arabic language and rhetoric, Abbasid poetry, Abū Firās, Wisdom, Diwan.

Citation

Arslan, Adnan. "Wisdom in the Poems of the Abbasid Poet Abu Firas". *Trabzon Theology Journal* 10/1 (June 2023), 45-60.

<https://doi.org/10.33718/tid.1252203>

Date of Submission : 17.02.2023

Date of Acceptance : 28.05.2023

Date of Publication : 30.06.2023

Peer-Review : Double anonymized - Two External

Ethical Statement : It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Plagiarism Checks : Yes - iThenticate

Conflicts of Interest : The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support : The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Copyright & License : Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.

Giriş

Araplar, Arap yarımadası gibi coğrafi olarak oldukça büyük topraklarda yaşamalarına rağmen siyasi açıdan Bizans yahut Sasaniler gibi güçlü bir siyasi birlik kuramamışlardır. İslam öncesi dönemde Arap yarımadasında Kuzeyde; Nabatlılar (Nebâtîler), Palmirîler, Gassânîler, Hîrelîler ve Kindelîler, Güneyde; Mâin (Mina), Sebe'lîler ve Himyerîler Devletleri kurulmuştur. Arap yarımadasını genel olarak Kuzey (Adnânîler) ve Güney (Kahtânîler) olarak iki kısma ayırmıştır. Kahtânîler halis Arap (el-Arabu'l-Ârîbe) olmalarına karşın Adnânîler el-Ârîbetu'l-Müstâ'ribe yani aslı Arap olmayıp sonradan Araplaşmışlardır. Zemzem kuyusunun hemen yanını yurt edinen Hz. İsmail'in (a.s.) yakınlarına Güneyden gelerek onunla komşu olan Cürhümlülere Arap dilini ve Arap kültürünü öğrenenler daha sonra Araplaşmışlardır.¹

Arap yarımadasının Kuzey ve Güneyinde kurulan devletçiklerden hariç kalan kısımlarda herhangi bir devletin nüfuzu yoktu. Buralardaki siyasi otorite Arap kabileleri arasında paylaşılıyordu. O tarihlerin yarımadasında yer edinen bu kabilelerin mensupları birbirlerine son derece bağlı idiler. Daha sonra *taassup* olarak kavramlaşacak bu kabile bağlılığı Şevki Dayf'ın (ö. 2005) tespitine göre günümüzün vatan/ulus/millet vb. aidiyetlerine benziyordu.² Günümüz dünyasında ülkeler kendi vatandaşlarına bu vatansızlık duygusunu aşılama çabasıyla egemen oldukları topraklara kutsallık atfedip canı, kanı bahasına savunma için koyu bir milliyetçiliği yetişen nesillere telkin ederler. Bunun benzeri bir milliyetçiliği belki de çok daha koyu bir şekli Arap kabileleri beka mücadelesi için kendi mensuplarının ruhuna zerk ediyorlardı. Burada asabiyet yahut kabileciliğin Arap bireyi için ne kadar önemli olduğundan bahsetmekte fayda var. Zira birey-kabile ilişkisinin Arap şiirinin güçlenmesinde ve şiire hayati bir önem yüklenmesinde önemli bir rolü bulunduğu hiçbir Arap edebiyat tarihçisinin gözünden kaçmamıştır.

Araplarda kabile fertlerinden her birisi ait olduğu kabilenin hizmeti ve bekası için kendini feda etmeye namzet idi. Kendi kabilesine saldırganlık yapmış diğer bir kabileden intikam almak için fırsat kollardı. Kabilesi için canını ve sahip olduğu tüm malını ortaya koyardı. Zira kabilesi onun hayatı, varlığı, her şeyi idi. Dini ritüellerin kutsandığından daha büyük bir saygı ile kabilesini savunuyordu. Zira bu ritüeller başka kabileler için de geçerli olmasına karşı kabilesinin saygınlık ve şerefi kendine özgü idi. Cahiliye tarihi kaynaklarında kabileciliğin bu toplumda ne denli güçlü bir olgu olduğuna dair uzadıya ayrıntılar ve örnekler bulunur.³

İşte tam da burada asabiyet ile şiirin yolları kesişir. Sosyal yapısı bu denli güçlü ve katı bir kabilecilik anlayışına dayalı olan Cahiliye dönemi Arapları için kabilenin şeref ve haysiyetini duyurma, meziyet ve kahramanlıklarını ilan etme görevi şairlerinin omuzlarındadır. Kabilenin dış dünyaya bakan yönünü parlatacak olanlar parlak ve gösterişli üsluplarıyla dikkat çeken şairlerdir.⁴ Diğer bir deyişle şairden beklenen *kabilenin propagandasını* yapmaktır.⁵ Onların, sonu bitmeyen kabile savaşlarında kabile fertlerini savaşa teşvik etmek ve ça-

1 Demirayak, Arap Edebiyatı Tarihi-I Cahiliye Dönemi, 37-41.

2 Dayf, Târihu'l-edebi'l-Arabîa, 57.

3 Konu hakkında ayrıntı için bk. Duman, İslamiyet Öncesi Arap Folkloru ve Kur'an, 39-46.

4 Akyüz, Fadl Hasan Abbâs ve Belâgat İlmindeki Yeri, 33-34.

5 Yalar, "Cahiliyenin Kavramsal ve Tarihsel Mahiyeti İşığında Şiirinin Sosyal Arka Planı", 137.

tışmalarda ölenlerin ardından ağıt yakarak onların kahramanlık ve acılarını unutulmaktan kurtarmak vb. pek çok işlevi oluyordu. Bu itibarla şair demek beka demektir. Dolayısıyla şairsizlik bir beka sorunu idi. Böyle bir vasatta şiire olan ihtiyaç şiddetliydi. Bu ihtiyaç harikulade söz söyleme istidadını parlatmış olmalıdır.

Arapların şiire olan düşkünlüklerinin tek sebebi tabii ki kabilecilik anlayışı değildir. Onlar için şiir bir ilimdir de. Hemen her milletin kendi tarihini, ilmi birikimlerini en kapsamlı ifadeyle kültürel miraslarını saklayacakları yerler olur. Arşivler, resmi tarih kitapları, kütüphaneler vb. vesilelerle muhafaza edilen kültürel hazinenin Cahiliye Araplarındaki karşılığı şiir idi. Bu yüzden olmalı ki Arap şiiri Hz. Ömer'in ifadesiyle *Arapların divanı* addedilmiştir. Cahiliye şiirinin miladi 5. ve 6. Yüzyıllarda yaşamış Arap toplumlarının Arapların sosyal ve kültürel hayatlarına dair belgeli bir tarihi vesika olduğu bilinmektedir.⁶

İslam öncesi dönemi tanımlamak için Kur'ân'ın ihdas ettiği *Cahiliye* kavramı, kelimenin جهل (cehl) kökünden dolayı doğal olarak olumsuz çağrışımlar uyandırır. Bilgisizlik, inançsızlık, kabalık, vahşilik vb. menfi anlamlarla örülü olan kavram, Arapların İslam'dan önce her açıdan uygarlıktan uzak ve barbar bir toplum oldukları fikrini uyandırabilir. Hâlbuki böyle bir intiba isabetli değildir. Zira pek çok akademik çalışma, Cahiliye dönemi Arap toplumlarında komşu oldukları diğer medeniyetlere oranla hatırı sayılır düzeyde bir medeniyete sahip oldukları bilgisini aktarır. Kabilelerin birbirleriyle uzun yıllar savaştıkları doğrudur; fakat son derece taassup sahibi olan bu kabilelerin, kendi aralarında حلف (hilf) denilen siyasi, ekonomik ve kültürel işbirliği yahut bugünkü tabirle paktlar, cemiyetler kurabildikleri de bir gerçektir. Ukâz ve Zülmecâz gibi büyük panayırlar kurarak buralarda hacmi epey büyük ticaretlere ev sahipliği yapmak da bir medeniyetin tezahürüdür. Bunlar dışında pek çok açıdan cahiliye dönemi Arap yarımadasına bakıldığında, Arapların diğer milletler gibi çöl şartlarına uygun bir uygarlık inşa ettiği görülür.

Cahiliye dönemi Araplarının şiirlerine bakıldığında onların doğrudan dini temaları esas alan örneklerine çok rastlanmaz. Ancak kendilerine göre erdemli bir insanda mutlaka olması gereken ahlak ilkelerinin sıklıkla yüceltiği görünür. En başta cömertlik, onur ve şerefi için mücadele etmek, ahde vefa, dürüstlük vb. pek çok evrensel değerler bu şiirlerde işlenir ve onlara teşvik edilir. Cahiliye şairi dikkatli bir gözlemlerle edindiği hayat tecrübesini süzer, gayet sade fakat etkileyici bir üslupla veciz tek bir dizeyle nazma dökerdi. Bu açıdan şair, eski zamanların hekimlerine benzerdi. Onlar şifa için kullanılan bitkilerin sağlık üzerindeki etkilerini gözlemler, bunların özlerini çıkarır ve başka otlarla karıştırıp yeni ilaçlar elde ederlerdi. Cahiliye şairi de böyleydi. Sevdiklerinden ayrılmış olmanın hüznü ile başlayan kasidesinde atını tasvir eder, yiğitliğiyle övünür, sevgilisine olan özlemini dile getirir, övülmeye layık gördüğü kişileri metheder ve arada bir de hayat tecrübelerini paylaşmayı ihmal etmezdi. Sosyal ilişkileri şekillendiren derin toplumsal düsturları tespit ve mükemmel bir insan olmak için kaçınılmaz olduğunu düşündüğü ahlak ilkelerini tarif ederdi. Aslında Arap toplumu açısından zaten bilindik olan bu düstur ve ilkeleri öylesine özgün ve ilgi çekici bir üslupla nazma dökerdi ki sanki ilk defa söyleniyormuş gibi dikkat çeker ve hafızalara nakış gibi işlenirdi. Arapların bugün, yediden yetmişe herkesin kullandığı atasözlerinin birçoğunun Cahiliye dönemi ve sonrası şairlerinin nazmettiği hikmet beyitleri

6 Dakkûş, Târîhu'l-Arab kable'l-İslâm, 122.

olduğu bilinmektedir.

Arap üniversitelerinde hikmet şiirleri hakkında pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Cahiliye şiirindeki hikmet içerikli beyitlerin Arap edebiyat araştırmacılarının özellikle dikkatini çektiği görülür. Bu konu lisansüstü düzeyde birden fazla tezin araştırma konusu olmuştur.⁷ Bunun dışında Ebû Temmâm (ö. 231/846),⁸ Mütenebbî (ö. 354/965),⁹ Buhturî (ö. 284/897)¹⁰ ve Ebu'l-Bekâ er-Rundî (ö. 684/1285)¹¹ gibi büyük şairlerin divanları da bu kapsamda incelenmeye değer bulunmuştur. Ülkemizde de Arap şiirlerindeki hikmet konulu beyitlerin incelendiği görülür. Ertuğrul Döner, hikmet konusunu çok geniş bir çerçevede ele almakla birlikte Arap edebiyatındaki yansımalarından da örnekler vermiştir.¹² Muhammet Selim İpek, *Arap Şiirinde Hikmet Esintileri* başlıklı çalışmasında, Tarafe b. el-Abd'dan (ö. 564 [?]) Ahmed Şevkî'ye (1868-1932) kadar çok geniş bir tarih aralığındaki Arap şairlerinin hikmet şiirlerinden örnekler derlemiştir.¹³ Abbasi dönemi şairlerinden olan Ebû Firâs el-Hamdânî'nin divanına bakıldığında onun da en azından makale düzeyinde ele alınabilecek sayıda hikmet beyitleri olduğu dikkatimizi çekmiştir. Şairin hayatı ve şiirliği hakkında ülkemizde yapılmış çalışmalar mevcuttur.¹⁴ Bu çalışmalarda ilgili hususlara dair kanaat verecek derecede yeterli bilgi bulunduğundan dolayı sözü uzatmamak için doğrudan şairin hikmet temalı şiirleri incelenecektir. Bu hikmet beyitlerinden bir kısmında şair hayat tecrübelerini oldukça fasih bir dil ve etkileyici bir üslupla nazma dökmüştür. Hakikaten de dinleyiciyi, derin tefekküre davet eden ve kısalığına rağmen uzun hakikatleri ihtiva ettiği görülen bu beyitlerde, Ebû Firâs karşımıza bilge bir şahsiyet olarak çıkar. Buna karşılık bazı beyitlerde şair, hikmetli sözler söylemekle birlikte bunları öyle yüksek edebî sanatlarla süslemez. Sade ve oldukça kolay anlaşılır bir dille söylediği bu beyitlerinde, Ebû Firâs'ı şairden ziyade bir vaiz olarak görürüz. Bu iki türden başka bir de üçüncü kategoride hikmet şiirlerine rastladık. Bu tür ifadelerde Ebû Firâs, oldukça sıradan bir dille tavsiye ve tespitlerde bulunur. Açıkçası bu şiirlerde Ebû Firâs, bilge bir şair yahut tesirli bir vaiz olmaktan çok uzaktır. İlk iki kategorideki şiirlerine nispeten gayet basit, edebî kaygı ve inceliklerden bilhassa estetik değerden yoksun bıraktığı bu beyitlerini de ayrıca inceleme ihtiyacı hissettik. İlk gruptaki hikmet beyitlerini *nitelikli ve dokunaklı*, ikinci gruptakileri *sade fakat anlamlı*, üçüncü gruptaki beyitleri ise *yüzeysel ve özgün olmayan* şeklinde başlıklandırmayı uygun gördük.

1. Nitelikli ve Dokunaklı Beyitler

Ebû Firâs'ın divanını hikmet çerçevesinde taradığımızda karşımıza çıkan beyitlerin çoğunluğunu teşkil eden şiirlerin bu kategoride yer aldığı görülür. Aslında Ebû Firâs gibi Abbasi dönemi Arap şiirinde seçkin bir yere sahip bir şair açısından gayet normal bir durumdur denilebilir. Zira kendisi, Sâhib b. Abbâd (ö. 385/995) ve Seâlibî (ö. 429/1038) gibi büyük şiir eleştirmenleri tarafından büyük takdire mazhar olmuştur. Şairin bu başlık altın-

7 Abdullah, *el-Hikmetu fî şî'ri'l-Câhilî*, 2015.

8 Sarrâf, *Eş'âru'l-hikme fî divâni'l-hamâse*, 2005.

9 Hasen, "el-Hikmetu fî şî'ri'l-Mutenebbî", 1-25.

10 Şefik, *el-Hikmetu fî şî'ri'l-Buhturî*, 515-521.

11 Yemânî, *el-Hikmetu fî şî'ri Ebi'l-Bekâ er-Rundî*, 1437.

12 Döner, *Dinler ve Kültürlerde Hikmet: Bir Varoluş Hikâyesi*, 663-667.

13 İpek, "Arap Şiirinde Hikmet Esintileri", 173-180.

14 Şairin hayatı hakkında bilgi için bk. Kılıçlı, "Ebû Firâs El-Hamdânî", 10/125-126.

da ilk yer vereceğimiz şu şiiri günümüz Arap toplumlarında bir atasözü halinde dilden dile aktarılmaktadır.

Ebû Firās'ın edebî hüner bakımından zirveyi yakaladığı Rûmiyyât şiirlerinden bir kasidesinde sözüne, ilk bakışta kelimenin tam anlamıyla gazel/aşk şiiri olduğu izlenimi uyandıran ifadelerle başlar. Hâlbuki şair bu kasideyi İstanbul'da Bizanslıların elinde esir olduğu yıllarda söylemiştir. Kendisini fidiye ile kurtarması için Seyfûddeve'den (ö. 356/967) yardım talep etmiş fakat bu yardım gecikmiştir. Üstü örtülü bir dille hem Seyfûddeve'ye olan sevgisini hem de sitemini dile getirmektedir. Şairin bu kasidesinde söylediği birkaç beyti vardır ki bunlar yukarıda işaret ettiğimiz gibi Araplar arasında intişar etmiş ve bir nevi atasözü halini almıştır:

وَفِي اللَّيْلَةِ الظُّلْمَاءِ يُفْتَقَدُ الْبَدْرُ
سَيَذْكُرُنِي قَوْمِي إِذَا جَدَّ جُدُّهُمْ

Benim milletim, işler sarpa sarınca beni anacak
Nitekim dolunay, zifiri gecede aranır ancak.¹⁵

Şair esarete düştükten sonra unutulduğu ve artık kıymetinin bilinmediği duygusuna kapılmıştır. Uzun süren esaret hem onun sabrını zorlamış hem de kurtarılması için atılmasını beklediği adımlar gecikmiştir. Bu beyit apaçık bir sitem olmakla birlikte içinde bir hayat tecrübesi de bulunur. Herhangi bir meselede meziyeti olan insanların rahatlık zamanlarında kıymeti bilinmez. Ancak işler kızıştığında, zorluk ve darlık baş gösterdiğinde onlara olan ihtiyaç kendini gösterir. Bu durum aynı karanlık gecelerde gökyüzünde dolunayın aranmasına benzer. Eğer zifiri karanlık olmasa ayın kıymeti bilinmez. Böyle insanların kıymeti de maalesef çoğu zaman şartlar zorlaştığında bilinir. Ebû Firās bu hikmet dolu sözüyle, meziyet sahibi insanların değerlerini, zamanı geçmeden takdir etmenin gerekliliğine dolaylı olarak vurgu yapar.

Şair bu sözüyle ilk bakışta sadece kendini övüyor (fahır) gibi görünmektedir. Hâlbuki bu beyitte her zaman insanların aklında bulundurması gerektiği bir ibret tablosu çizilmiştir. Şair, zımnî teşbihe başvurarak iddiasını çevrede görülen somut bir hadise üzerinden temellendirmiş bulunmaktadır.

Gazel ve fahır açısından şairin şaheseri sayılan bu kasidesinin sonlarına doğru şair bir önceki örneğe benzer diğer bir hikmet beytine yer verir:

وَمَنْ حَظَّ الْحَسَنَاءِ لَمْ يُعْلَمِهَا الْمَهْرُ
تَهَوُّنٌ عَلَيْنَا فِي الْمَعَالِي نُفُوسُنَا

Ulvi meseleler için canımızın lafı mı olur?
Güzel bir kıza talip olana mehrin kıymeti ne?

Fahır (övünme) makamında söylenmiş bu sözde şair, المعالي (yüksek ve şerefli şeyler) için canını seve seve feda edebileceğini söyler. İnsanın en değerli varlığı نفس (kendi canı) olduğu halde söz konusu din, vatan, şeref vb. yüksek değerler olduğunda canlar dahi تَهَوُّنٌ (kıymetsiz) olur. Beytin bu mısraı aslında yeni bir şey söylemez. Cahiliyeden itibaren pek çok Arap şairinden benzer sözleri işitmek mümkündür. Ancak ikinci mısradaki getirilen zımnî teşbihin meseleyi ete kemiğe büründürüp anlaşılır kılması beyte bir hayli sanatsal değer katmıştır.

15 Ebû Firās, Dîvânü Ebî Firās el-Hamdâni, 66.

Buna göre anlam şöyle olur: Nasıl ki bir erkek güzel bir kadınla evlenmek istediğinde nikâh için şart koşulan mehrin miktarını umursamıyorsa aynı şekilde ulvi değerler uğruna canını mehir gibi sunmaktan da çekinmemelidir.

Ebû Firâs Hamdânî, Emiri Seyfûddeve'nin yeğeni ve önemli bir komutanı olmakla birlikte aynı zamanda saray şairidir de. Onun bu çok yönlü vasıfları anlaşılabilir saray çevresindeki akranları arasında rekabete neden olmuştur. Zira Seyfûddeve'nin ilim, felsefe ve edebiyata son derece önem veren şahsiyeti saray etrafında Fârâbî (ö. 339/950), İbn Cinnî (ö. 392/1002), İbn Nübâte el-Hatîb (ö. 374/984), İbn Hâleveyh (ö. 370/980), Nâmî (ö. 399/1008) ve Mütenebbî (ö. 354/965) gibi entelektüel bir elit teşekkül etmişti. Saray ortamının atmosferinde yadrganmayacak türden rekabetlerin olması gayet anlaşılır bir durumdur.¹⁶ Bu rekabetin Ebû Firâs'ın şiirlerine de yansdığı görülür:

وَأَهْوَىٰ مَنْ عَادِيَتُهُ مَنْ تُحَارِبُ وَأَعْظَمُ أَعْدَاءِ الرِّجَالِ تِقَاتُهَا

İnsanların en büyük düşmanları en güvendiği kişilerden çıkar
Düşmanlık ettiğin kişilerin en hafifi ise bizzat savaştığın kimselerdir.¹⁷

Seyfûddeve Hamdânî yönetiminde bulunduğu sürece aralıksız bir surette Bizans İmparatorluğu ile çatışmalara giriyordu. Ebû Firâs, sosyal ilişkilerde kılavuzluk edebilecek nitelikte bu şiiriyle derin bir beşeri tecrübeyi paylaşmaktadır. Kişinin en yakınları onun en zayıf taraflarını da bilen kimselerdir. Dolayısıyla onların, ileride kendisine en büyük zararı verme olasılığı vardır. Doğrudan düşmanlık edenlerin verebilecekleri zarar ise sınırlıdır.

Ebû Firâs'ın divanına genel olarak bakıldığında onun, -Mütenebbî'nin aksine- dindar bir kişi olduğu izlenimini uyandıracak ifadeler yer verdiği görülür. Şair, aşağıdaki beytinde Allah'a teslim olmanın ehemmiyetini şu şekilde dile getirir:

إِذَا كَانَ غَيْرُ اللَّهِ لِلْمَرْءِ عَدُوًّا أَتَتْهُ الرِّزَايَا مِنْ وَجْهِ الْقَوَائِدِ

Kişinin Allah'tan başka bir dayanağı varsa
Belalar ona fayda umduğu yerden gelir.¹⁸

Şair bu sözleriyle, Allah'ın gayrisından yardım ve medet beklemenin dünyevi vahim sonuçlarına karşı ikazda bulunur. Böyle bir hatanın neticesinde kişi, fayda umduğu kimse ve olayların eliyle musibetlere maruz kalır.

Diğer bir hikmet beytinde şair, cömertlik gibi yüksek bir erdem de kendi içerisinde seviyeleri olduğunu şöyle dile getirir:

وَمَنْ يَبْذُلُ النَّفْسَ الْكَرِيمَةَ أَكْرَمُ وَنَدَعُو كَرِيمًا مَنْ يَجُودُ بِمَالِهِ

Biz malından vererek fedakârlık yapana cömert deriz.
Oysaki canından veren daha da bir cömerttir.¹⁹

16 Ömer Tokuş bir makalesinde saray içerisinde Seyfûddeve'ye yakın olmak için verilen mücadele ve çekişmelere dair örnekler vermektedir. Bk. Tokuş, "Halep Hamdanîleri Sarayında Bulunan Filozof, İlim Adamları ve Şairler", 1-18.

17 Ebû Firâs, Dîvân, 44.

18 Ebû Firâs, Dîvân, 101.

19 Ebû Firâs, Dîvân, 294.

Bu beyitteki hikmetin anlamca epey zengin olduğu aşîkârdır. Ebû Firâs bilindik bir değer olan eli açık olma olgusunun derinliğine inerek daha yüce bir cömertliğin, kişinin nefisinden fedakârlık yaparak hâsıl olacağını ifade eder. Nefis yahut candan fedakârlık nasıl olur? İşte burada şairin sözü veciz bırakarak geniş bir anlam ufkunu araladığı görülür. Bu sözle, hakiki bir kerem sahibinin değerleri uğruna değil malını, canını dahi cömertçe verebileceği anlaşılır. Diğer taraftan وَمَنْ يَبْدُلِ النَّفْسَ tabirinden sadece canını vermek anlaşılmaz. Öfke anında sabretmek, hatalar karşısında haklı da olsa affetmek gibi erdemler de nefisten cömertlik sayılabilir.

Şairin alışlagelmiş cömertlik anlayışına yeni açılımlar getirmesi bu beyitle sınırlı değildir. Aşağıdaki beyitte söz konusu fazilete başka bir açıdan şöyle baktırır:

قَدْ يَهْرُ السُّؤَالُ غَيْرَ الْجَوَادِ
لَيْسَ جُودًا عَظِيمَةً بِسُّؤَالِ
لَمْ تَذُقْ فِيهِ ذَلَّةَ التَّرَدَادِ
إِنَّمَا الْجُودُ مَا آتَاكَ إِيْتَادًا

Talep edildiğinde vermek cömertlik değildir.

Zira talep, cömertlikten başka bir şeyin saiki da olabilir.

Cûd öyle bir şeydir ki sana talepsiz gelir; yüzüsu döktürmez.²⁰

Epey serbest bir çeviri ile aktarmak zorunda kaldığımız bu iki beyitte Ebû Firâs, cömertlik algısının tashih edilmesi gerektiği düşüncesindedir. Cömertlik gibi asil bir haslete gerçekten sahip olan kişi çevresindekilerin ihtiyaçlarını anlar, onlar henüz talep dahi etmeden ikramda bulunur. Yardım talebi bulunulduğunda kişi, hakikaten cömert olmasa bile yardım elini uzatabilir. Şair, قَدْ يَهْرُ السُّؤَالُ غَيْرَ الْجَوَادِ ifadesiyle bu ayrıntıya dikkat çeker. Fıtraten cömertlik ahlaki üzere olan kişiler başkalarını, ihtiyacını arz etmek nahoş bir his yaşamaya mecbur bırakmaz.

Mersiye şiirlerinde Arap şairlerinin dünya, hayat ve ölümün hakikatlerine dair bir şey söylemeleri bir gelenektir. Ebû Firâs da bu geleneğe uygun olarak şöyle der:

لَهُمْ وَلَهُ تَحْتَ التَّرَابِ حَيَاتِل
وَمَا النَّاسُ إِلَّا قِطْعَةٌ مِنْ زَمَانِهِمْ

İnsanlar ömürlerinden bir parçadan ibarettirler.

Onlar ve zaman için toprağın altında tuzaklar gizlidir.²¹

Burada şair dünya hayatında insanın durumunu takdire şayan bir belîğ teşbihle tespit etmiş görünmektedir. Şöyle ki; şairin tasvir ettiğine göre insanların dünya hayatındaki bulunuş keyfiyetleri ömürleri ölçüsündedir. O halde insan dünya üzerinde zamandan kısacık bir parçaya benzer. Ömrü nispetinde küçücük bir parça gibi yeryüzünde dolaşan insana ayak bastığı her karış toprakta bir tuzak kurulmuştur. Şair ecelin insanı her an yakalayabileceğini anlatırken gerçekten etkileyici bir teşbih kullanır. Ecel tuzağa benzetilir. Vahşi hayvanları yakalamak için derin bir kuyu kazılır, üzeri hayvanın hoşuna gidecek bir şeylerle örtülür. Hayvan yiyeceğini elde etmek için bu tuzağın üzerine basınca çukura düşer. İnsanın dünyadaki durumu da bundan farklı değildir. Sevdiği şeylerin peşinde koşarken bir anda

20 Ebû Firâs, Dîvân, 106.

21 Ebû Firâs, Dîvân, 248.

kendisini kabrin çukurunda bulur. Görüldüğü gibi bu beyitte, oldukça etkileyici imgeler uyandıran bir üslup kendini göstermektedir.

2. Sade Fakat Anlamlı Beyitler

Şair hakkında bilgi veren biyografi kaynakları Ebû Firâs'ın tekellüfsüz ve sade bir dile sahip olduğunu söylemektedirler. Şairin bu sadeliği bazı hikmet beyitlerinde de kendini hissettirir. Bir önceki başlıkta yer alan hikmetlerde söz sanatları eşlik ederken bu başlık altındaki beyitler oldukça sade görünür. Ancak şu var ki dildeki sadelik anlamın zengin oluşuna mani olmamıştır. Bu beyitlerde Ebû Firâs'ı söz sanatlarıyla şiirini süsleyip derinlik kazandırmaya çalışan bir şairden ziyade dini öğretileri telkin eden bir vaiz olarak görürüz. Aşağıdaki beyitte kastettiğimiz husus açık bir şekilde fark edilecektir:

وَعَسَاكَ أَنْ تُكْفَىٰ الَّذِي تَخْشَاهُ
فَالدَّهْرُ أَقْصَرُ مُدَّةً مِمَّا تَرَىٰ

Zaman, senin düşündüğünden daha kısadır.
Umulur ki korktuğundan da korunacaksın.²²

Şair musibete duçar olanlara teselli bağlamında hayatın kısa oluşunu hatırlatır. Hayat kısa olduğu gibi sıkıntıları da kalıcı değildir. Diğer taraftan insanların korktuğu şeylerin çoğu kuruntularından ibarettir. Evham ederek kaçınılan belalar ekseriyetle vuku bulmaz.

Bu beyitte bir şiirde olması beklenen söz sanatları fark edilmez. Şairler *dehr* kavramını ilgi çekici şeylere benzeterek sözlerini çekici kılarken Ebû Firâs'ın estetik kaygı gözetmeden doğrudan meramını aktardığı görülmektedir.

Yukarıdaki örneğe benzer bir şekilde yine şair vaaz edasıyla şöyle bir tespitte bulunur:

رُبُّهُ عَلَىٰ قَدْرِ الرَّزِيِّ
وَالصَّبْرُ يَأْتِي كُلَّ ذِي

Her musibet sahibine sabır musibeti ölçüsünde verilir.²³

“Dağına göre kar verir Allah” atasözündeki mesajı andıran bu beyitte Ebû Firâs âyetlerde ifade edilen bir manayı nazma yansıtmıştır. Sözün hikmetli olduğu açık olmakla birlikte رُبُّهُ ile الرَّزِيِّ kelimeleri arasındaki nakıs cinastan başka bir sanatın da bulunmadığı rahatlıkla söylenebilir.

Şair yukarıdaki beyitte vermek istediği anlamı bu kez başka bir beyitte yine âyetlere atıfta bulunarak şöyle dile getirir:

والله نص بذاك في القرآن
وما كلف الإنسان إلا وسعه

İnsana ancak kaldırabileceği miktarda yük yüklenir;
Nitekim Allah bunu Kur'ân'da belirtmiştir.²⁴

Bu ifade, bir şairden ziyade kürsüde avama hitap eden bir vaizden sadır olmuş gibi görünmektedir. Bu türden başka hikmet beyitleri de bulunmaktadır. Ancak şairin hikmet şiir-

22 Ebû Firâs, Dîvân, 349.

23 Ebû Firâs, Dîvân, 355.

24 Ebû Firâs, Dîvân, 335.

lerindeki seviyesini göstermek için bu kadarıyla iktifa edilmiştir.

3. Yüzeysel ve Özgün Olmayan Beyitler

Ebû Firās gibi önemli bir şairin bazı hikmet beyitleri hakkında yüzeysel ve özgün olmayan şekilde bir eleştiride bulunmak elbette ki kolay değil. Ancak şunu söylemek zorundayız ki burada örneklerine yer vereceğimiz beyitlerde şair anlam bakımından özgün düşünceler sunmamakla birlikte sanatsal bir albeni kaygısı da gözetmemiştir. Bu açıdan bu beyitlerde ne bir şiirsel melodi ne de anlamsal bir özgünlük görebiliriz. Aşağıdaki beyitte sıradanlığın izleri açıkça görülmektedir:

وَأَشْرَفُ الْحُبِّ مَا عَقَّتْ سَرَائِرُهُ وَأَشْرَفُ النَّاسِ أَهْلُ الْحُبِّ مَمْرَلُهُ

İnsanların kıymetçe en şereflişi aşk ehlidir
Aşkın en şereflişi ise sırları iffetli olanıdır.²⁵

Bu şiirde Ebû Firās aşk ehlinin kıymetli olduğunu ve seven ve sevgili arasında iffetin muhafaza edilmesi gerekliliğini hatırlatır. Bu beyitte tekrara hiç hacet olmayan bir doğrunun hiçbir edebî kaygı gözetilmeden ifadesi vardır. Beyitte kelimelerin dizilişi, ses ahengi, cümle yapısı vb. açılardan da herhangi bir meziyetten bahsetmek de mümkün değildir.

Aşağıdaki beyitte şairin kimsenin inkâr etmeyeceği klişe bir tavsiyeyi yinelediği görülür:

وَأَحْلَمَ وَإِنْ سَفِهَ الْجَلِيسُ وَقُلْ لَهُ حُسْنَ الْمَقَالِ إِذَا أَنَاكَ يَبُحِرُهُ

Arkadaşın görgüsüzlük yaparsa ona karşı yumuşak ol
Kötü söz söylerse sen de ona güzel söz söyle.²⁶

Araplarda “hilm” Cahiliyeden itibaren üzerinde son derece önemle durulan hayati bir haslettir. Bu sıfatı yücelterek ona teşvik etmeyen neredeyse yok gibidir. Şu var ki şairler aynı erdemlere kendilerine mahsus bir üslupla davette bulunur ve edebî maharetlerini konuşarak özgün olmaya çalışırlar. Hâlbuki burada Ebû Firās’ın hilm sıfatına doğrudan emir siygasıyla teşvikte bulunduğu, herhangi bir teşbih yahut mecazi anlatım ile hilmin güzelliğini ortaya koymadığı ve en önemlisi de kendine özgü hiçbir edebî üslup için çaba göstermediği gözden kaçmamaktadır.

Benzer edebî sığlık aşağıdaki beyitte de kolaylıkla görülmektedir:

وَلَوْ أَنَّهُ عَارِي الْمَنَابِ حِافٍ إِنَّ الْغَنِيَّ هُوَ الْغَنِيُّ بِتَفْسِهِ

Zengin olan gönül zenginidir. Vele ki omzu çıplak da olsa.²⁷

Bu beyitte, hakiki anlamda zenginliğin mal çokluğu ile alakalı olmadığı, kişinin asıl gönlünün zengin olması gerektiği gibi bilindik ve asırlardır tekrar edilen evrensel nitelikte bir erdemden bahsedilmektedir. Ebû Firās bu erdeme teşvik etmek için farklı ve yeni bir yakla-

25 Ebû Firās, Dîvân, 172.

26 Ebû Firās, Dîvân, 193.

27 Ebû Firās, Dîvân, 223.

şım geliştirmiş midir? Bu soruya olumlu bir cevap vermek mümkün değildir.

Maddi ve manevi zenginlik karşılaştırmasının aşağıdaki beyitte de benzer bir basitlik içerisinde dile getirildiği görülmektedir:

لُ حَيْرٌ مِنْ غِنَى الْمَالِ غِنَى النَّفْسِ لِمَنْ يَعْقُ

Aklını kullanan için gönül zenginliği mal zenginliğinden hayırlıdır.²⁸

Gazel şiirlerinde basmakalıp bazı ifadeler bulunur. Şair, duyduğu sevgiden dolayı kendi onurunu ayaklar altına alır ve sevgilisinin karşısında tüm benliğinden vaz geçer. Üzerine titrediği şahsiyet ve şerefini aşk yolunda ayaklar altına almaktan çekinmez. Gazel şairlerinin bu durumu kendilerine özgü üsluplar ile şiirlerinde ördüğünü görürüz. Ebû Firâs da bu sanatsal geleneği devam ettirmiş ve aynı manayı hikmet beyitlerinde işlemiştir. Ancak bazı beyitlerinde bu manayı edebî açıdan oldukça yüzeysel görürüz. Örneğin aşağıdaki beytinde aşk ve zillet karşılaştırması yaparken şöyle der:

إِنَّ الْعُرْبِ إِذَا أَحَبَّ ذَلِيلٌ فَدَعُ الثَّعْرُزُ إِنْ عَزَمَتْ عَلَى الْهَوَى

Aşka azmettiysen izzetini bir kenara bırak.

Zira izzetli olan aşka kapıldığında zelil olur.²⁹

Bu beyitte şair, aşka düşen kişinin sevdiği karşısında onurunu hiçe sayacağını ve mahbubu karşısında gurur yapamayacağını ifade eder ki kuşkusuz bu, inkâra mahal bırakmayan bedihi bir duygusal tecrübedir. Şair bu tartışmasız gerçeği ifade ederken kendi şairliğinden bir şey katmamıştır. Aynı yüzeysellik aşağıdaki beytinde de görülür:

غِي فِي هَوَاهُ إِلَى عَذُولٍ أَمَا الْمُحِبُّ فَلَيْسَ يُصِ

Seven kişi, aşkından dolayı onu kınayana kulak asmaz.³⁰

Diğer bir beyitte şair affedici olmaya dair şöyle bir tavsiyede bulunur:

فَمَا الْعَفْوُ مَذْمُومٌ، وَإِنْ عَظَّمَ الْجُرْمُ فَلَا تَرَكَنَّ الْعَفْوُ عَنْ كُلِّ زَلَّةٍ

Hiçbir hatayı affetmeden bırakma.

Zira ne kadar büyük olursa olsun hiçbir af kınanmaz.³¹

Burada şairin affetmeye yönelik tavsiyesinde kayda değer bir özgünlükten bahsedilemez. Beyitte herhangi bir edebî sanat ve imgesellik de söz konusu değildir. Diğer taraftan affedici olmanın da tabii bir sınırı vardır. Hem şairin dediği gibi affetmek mutlak bir değer değildir. Kimi insanların işledikleri suçlar ve yaşattıkları mağduriyetlerden ötürü cezalandırılmaları gerekir ve onların affedilmesi –şiirin aksine–kınanacak bir durum olur.

Bu başlık altında değerlendirilmesi uygun olan bir örnekte, şairin sözü gereksiz yere

28 Ebû Firâs, Dîvân, 279.

29 Ebû Firâs, Dîvân, 250.

30 Ebû Firâs, Dîvân, 274.

31 Ebû Firâs, Dîvân, 292.

uzattığı görülür. Edebî tenkitte *haşv* kavramıyla ifade edilen gereksiz lafızlar,³² şiirin değerine gölge düşüren bir kusur olarak kabul edilir:

فَأَخْطَنِي وَكَمْ تُصِيبُ رَمَتْنِي كُلَّ حَادِثَةٍ وَكَلِمًا أَنْ جَعَلْتُ اللَّهَ لِي سِتْرًا مِنَ النَّوْبِ

Allah'ı musibetlerden kurtarıcı kıldığım vakit,
Hadiseler bana okunu attı da ıskaladı, tutturamadı.³³

Ebû Firās bu sözüyle Allah'a teslim olmanın dünya hayatındaki müspet neticesini bir istiare üzerinde anlatır. Musibetleri eline yay yahut mızrak almış bir düşmana benzetir. Kul Allah'a teslim ve tevekkül edip O'na dayanırsa belalar ona hiçbir zarar veremez. Bu hikmetli söz mana bakımından doğrudur. Ancak şairin bu manayı veciz bir şekilde ifade etmediğini görürüz. Zira *فَأَخْطَنِي* : *beni ıskaladı*; *وَكَمْ تُصِيبُ* ise yine aynı anlamda *isabet ettiremedi* demektir. Burada aynı anlama gelen ifadelerin herhangi bir belâgî faide gözetilmeden tekrar edilerek sözün uzatıldığı görülmektedir.

Bir diğer beyitte Ebû Firās gurbete çıkmanın önemine vurgu yapmak ister. Pek çok şair gibi o da kişinin ancak gurbete çıktığında kıymet bulacağını şöyle ifade eder:

وَالْمَرْءُ لَيْسَ يَبَالِغُ فِي أَرْضِهِ وَالصَّقْرُ لَيْسَ يَصَادُ فِي وَكْرِهِ

Kişi kendi vatanında kıymete erişemez
Aynı doğan kuşu gibidir, kendi yuvasında av yapamaz.³⁴

Beyit edebî sanatlar açısından niteliklidir. İlk mısradaki *أَرْضِهِ* mecaz-ı mürseliyle kişinin vatanı kastedilmiş ikinci mısradaki da görüldüğü üzere teşbihe başvurulmuştur. Beyit anlam bakımından da *yayılgan imgelidir*. Ülfet ettiği topraklardan ayrılmayıp belirli bir mekâna kendini hasreden kişi pek çok açıdan kendini geliştirme imkânı bulamaz. Doğan kuşunun av elde edebilmek için yuvasını terk etmesi gerektiği gibi insan da maddi manevi olgunluğa erişebilmesi için başka diyarlara göç etmesi, kendisini yeni kişi, mekân ve tecrübelerle geliştirmesi gerekir. Şairin bu beytinde hem edebî sanatlar hem de imge genişliği açısından ilk bakışta başarılı olduğu söylenebilir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki bu beytin ihtiva ettiği mesaj çok daha zengin teşbihlerle ayrıntılı bir şekilde İmam-ı Şâfiî'nin (ö. 204/820) bir şiirinde bulunur. Bu şiirde İmam-ı Şâfiî, zımnî teşbihlerle kişinin seyahate çıkması ve gurbete gitmesinin büyük bir fırsat olduğunu zaten dile getirmiştir ki bunun, Ebû Firās'ın beytindeki özgünlüğüne halel getirdiği söylenebilir. İmam-ı Şâfiî'nin şiiri şu şekildedir:

إِنْ سَاحَ طَابَ وَإِنْ لَمْ يَجِرْ لَمْ يَطِبْ
وَالسَّهْمُ لَوْلَا فِرَاقُ الْقَوْسِ لَمْ يُصِيبْ
لَمَلَّهَا النَّاسُ مِنْ عَجْمٍ وَبَيْنَ عَرَبٍ
وَالْعَوْدُ فِي أَرْضِهِ نَوْعٌ مِنَ الْحَطَبِ
وَإِنْ تَعَرَّبَ ذَاكَ عَزَّ كَالذَّهَبِ
إِنِّي رَأَيْتُ وَقُوفَ الْمَاءِ يُفْسِدُهُ
وَالْأَسَدُ لَوْلَا فِرَاقُ الْأَرْضِ مَا لِفَرَسَتِ
وَالسَّمْسُ لَوْ وَقَفَتْ فِي الْفُلْكِ دَائِمَةً
وَالتَّبْرُ كَالثَّرْبِ مُلْقَى فِي أَمَاكِبِهِ
فَإِنْ تَعَرَّبَ هَذَا عَزَّ مَطْلَبُهُ

32 Tahânevî, Keşşâf, 676.

33 Ebû Firās, Dîvân, 53.

34 Ebû Firās, Dîvân, 192.

Gördüm ki suyun yerinde durması onu ifsat eder;
 Akarsa hoş olur akmazsa tadı bozulur.
 Aslan, yuvasından ayrılmazsa av bulamaz;
 Okun yaydan firakı olmalı ki hedefine varsın.
 Güneş öyle hep yerinde dursaydı
 Arap acem herkes ondan bıkarıdı.
 Altın filizi öyle toprakta dururken değersiz;
 Ud da ağacın başında bir nevi odundu.
 Terk ettiler mekânlarını biri oldu enfes koku
 Diğeri de değerlendirildi altın oldu.³⁵

Görüldüğü gibi İmam-ı Şâfiî, ikinci beyitte kişinin amacına ulaşabilmesi için bulunduğu yerden ayrılması mesajını, aslan teşbihi üzerinden vermişken Ebû Firâs, aynı anlamı basit bir farkla doğan kuşu aracılığıyla aktarmıştır. Dolayısıyla burada bir *intihal* söz konusu olmasa da en azından anlam bakımından bir özgünlükten yoksun oluştan bahsedilebilir.

Sonuç

Bu çalışmada Abbasi dönemi Arap şairlerinden Ebû Firâs el-Hamdânî'nin divanındaki hikmet beyitleri edebî sanatlar, özgünlük ve etki gücü vb. açılardan eleştiriye tabi tutulmuştur. Toplam beyit sayısı bakımından hacimli kabul edilebilecek divanda bir makaleyi tatmin edecek miktarda hikmet beyitleri olduğu fark edilmiş ve bunların önemli bir kısmı bu çalışmaya yansıtılmıştır. Gördüğümüz kadarıyla divanın ağırlığını, şairin Seyfûddevl'e takdim ettiği methiyeler oluşturmaktadır. Müstakil olarak tamamı hikmete ayrılmış kasidelere rastlamadık. Şair, çoğu zaman methiyeleri içerisinde hikmetli sözlerini serpiştirmeyi tercih etmiştir. Cahiliyeden itibaren muttarit bir gelenek olan kasideyi hikmet beytiyle bitirmek adetini Ebû Firâs'ın gözetmediğini fark ettik. Ebû Firâs'ın mütedeyyin bir şahsiyet oluşunun hikmetleri üzerinde etkisi olduğunu gözlemledik. Zira pek çok hikmetin dinî öğretilerle paralellik arz ettiği görülüyordu. Şairin kimi hikmetli sözleri oldukça etkili ve dokunaklıydı. Ancak hepsi de böyle değildi. Bazen Ebû Firâs'ın sıradan, olağan ve edebî sanatlardan tamamen arınmış bir dille vaaz edasıyla hikmetli sözler söylediğini de gördük. Bu sözlerin bir kısmı mana ve üslup bakımından ya daha önceki şairlerin şiirlerine çok benziyor yahut bir vaizin kürsüde sarf ettiği hutbelerini andırıyordu. Hikmetler arasındaki bu kalite farklılığından dolayı onun beyitlerini üç kategoride incelemeyi uygun gördük. Bu çalışma öncesi Türk akademisinde yaptığımız Ebû Firâs eksenli bir taramada şairin yeterince incelenmediğini gözlemledik. Bu bakımdan bu çalışmanın bir tavsiyesi şairin divanının diğer edebî açılardan incelenmesi olacaktır.

35 İmâm-ı Şâfiî, Dîvân, 26.

Kaynakça | References

- Abdullah, Meşâ'ir Abdurrahman. *el-Hikmetu fî şî'ri'l-Câhilî*. Sudan: Ummu Derman Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Akyüz, Zafer. *Fadl Hasan Abbâs ve Belâgat İlmindeki Yeri*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019.
- Dakkûş, Muhammed Huseyn. *Târîhu'l-Arab gable'l-İslâm*. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2009.
- Dayf, Şevki. *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî el-'Asru'l-Câhilî*. Kahire: Dâru'l-Maârif, 1960.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi-I Cahiliye Dönemi*. Kayseri: Fenomen Yayınları, 2014.
- Döner, Ertuğrul. *Dinler ve Kültürlerde Hikmet: Bir Varoluş Hikâyesi*. Proceedings Book of 2nd International Scientific Researches Congress on Humanities and Social Sciences (IBAD-2017), 663-667.
- Ebû Firâs, el-Hârîs b. Saîd b. Hamdân el-Hamdânî. *Dîvânü Ebî Firâs el-Hamdânî*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1994.
- Hasen, Abdullâh Mahmûd. "el-Hikmetu fî şî'ri'l-Mutenebbî". *Mecelletu Kulliyeti'l-Lugati'l-Arabiyye* 6 (1986), 1-25.
- İmâm-ı Şâfî, Muhammed b. İdrîs. *Dîvân*. Kahire: Mektebetu İbn Sinâ, ts.
- İpek, Muhammed Selim. "Arap Şiirinde Hikmet Esintileri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/41 (2015), 173-180.
- Kılıçlı, Mustafa. "Ebû Firâs El-Hamdânî", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 10/125-126. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Sarrâf, Vürûd Velîd Hamûd Huseyn. *Eş'âru'l-hikme fî dîvânî'l-hamâse*. Irak: Kufe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Şefîk, Cebrî. *el-Hikmetu fî şî'ri'l-Buhturî*. *Mecelltu Mecmau'l-Lugati'l-Arabiyye bi-Dimeşk* 52/3 (1977), 515-521.
- Tahânevî, Muhammed b. Alî. *Keşşâf*. Beyrut: Mektebetu Lubnân, 1996.
- Tokuş, Ömer. "Halep Hamdanîleri Sarayında Bulunan Filozof, İlim Adamları ve Şairler". *Türk Dünyası Araştırmaları* 202 (2013), 1-18.
- Yalar, Mehmet. "Cahiliyenin Kavramsal ve Tarihsel Mahiyeti Işığında Şiirin Sosyal Arka Planı". *Nüsha* 6/23 (2006).
- Yemânî, Nevef Muhammed Ali. *el-Hikmetu fî şî'ri Ebi'l-Bekâ er-Rundî*. Mekke: Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1437.